

УДК 624

**ЗЕМЕЛЬНІ РЕСУРСИ ЯК ФІЗИЧНА ОСНОВА РОЗВИТКУ
ЕКОПОСЕЛЕНЬ В УКРАЇНІ**

к.т.н. Куліченко І.І., к.і.н. Панченко В.Г., к.т.н. Бендерський Ю.Б.,
д.т.н., проф. Онішко О.Ф.**, д.т.н., проф. Большаков В.І.***,
д.т.н., проф. Пшійньо О.М.****, д.т.н., проф. Савицький М.В.****

Дніпропетровський міськвиконком

**Інститут суспільних досліджень*

***Українська академія наук*

****ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури»*

*****Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту*

Вступ. Програма будівництва високотехнологічних аграрних соціоекокомплексів спирається на аналіз земельних ресурсів України та земельне законодавство згідно якого пересічний громадянин України може отримати земельну ділянку для розвитку виробництва сільгосппродукції. Тому дослідження, присвячені даній тематиці, є актуальними.

Виклад основного матеріалу. Сьогоднішня економічна криза, яка охопила практично весь світ, погіршення соціальних характеристик розвитку суспільства, спад національного виробництва є в значній мірі наслідком домінування монетарної економіки. Стає цілком очевидним той факт, що монетарна економіка, яка є здебільшого спекулятивною економікою, зазнає краху. Реформатори, що проводять політику монетаризму, передусім намагаються впливати не на причину кризи економіки, а на слідство – на те, чим вона вимірюється, тобто обслуговуючу систему – грошові потоки.

Усвідомлюючи хибність виникнення лихварського капіталу, пагубність домінування монетарної економіки з давніх давен розвивається і інший напрям розвитку економіки, так звана «фізична» економіка. Наука "Фізична економіка" веде початок від Г.Лейбница і витікає корінням до цілісної логіки Платона подібно тому, як монетаристська економіка веде початок від "Багатства народів" А. Сміта і сягає корінням до дискретної логіки Аристотеля та Ньютона. Фізична економіка базується на фізиці живого - науковому напрямку, закладеному біосферними дослідженнями В.І.Вернадського, і дозволяє описувати і досліджувати соціально-економічні процеси в термінах фізично вимірюваних величин. Фізична економіка розвивалася працями Рімана (Німеччина), С.Карно (Франція), С.А.Подолінського (Україна), М.Д.Руденка (Україна), Д.Конторова (Росія), Л.Ларуша (США), П.Г.Кузнецова (Росія) та інших видатних вчених. Концепція фізичної економіки заснована на уявленні про світ, як про систему енерго-матеріальних потоків. З точки зору сучасної науки енергія є міра руху матерії. Будь-який матеріальний рух може бути охарактеризований супутньою йому енергією, що вимірюється в тій чи іншій системі координат фізичною величиною. Тому кожному матеріальному потоку може бути поставлений у відповідність енергетичний параметр, завдяки чому забезпечується можливість аналізу найскладніших процесів в єдиній системі порівнянних

фізично вимірюваних величин, можливість кількісно вимірювати і порівнювати будь-які матеріальні рухи, включаючи рух живої речовини. Осмислення і усвідомлене застосування нових економічних відносин, заснованих на природному праві, еквівалентному обміні, споживчій кооперації вільних власників – співвласників - виробників і справедливих методів господарювання створює нову економіку - економіку інвестування та реалізації нових ідей та проєктів, економіку інтенсивного технологічного розвитку, загального добробуту і розвитку людини, економіку 3-го тисячоліття. Люди починають усвідомлювати, що щастя насправді не в грошах, і навіть „не в їх кількості”, а у саме в «щасті» - тому стані людини, який відповідає найбільшій внутрішній задоволеності умовами свого буття, повноті і усвідомленню життя, здійсненню свого людського призначення.

Основою розвитку екопоселень в Україні є земельні ресурси. Земельні ресурси являють собою сукупний природний ресурс поверхні суші як просторової основи для розселення і господарської діяльності. Земельні ресурси розглядаються як просторово-територіальний базис розвитку продуктивних сил і розселення, як головний засіб виробництва і предмет праці в сільському і лісовому господарстві. Одночасно земельні ресурси завжди залишаються надійною основою економічного розвитку.

Територія України характеризується унікальним комплексом фізико-географічних, ландшафтних, гідрологічних, структурно-геологічних і інших параметрів, що зумовило формування в її межах значної кількості видів та об'єктів природних ресурсів. За оцінками Ради по вивченню продуктивних сил України найбільш цінними серед природних ресурсів є земельні (72%).

Земля - головна умова існування людського суспільства і найважливіше джерело національного багатства, найперша передумова і природна основа суспільного виробництва, універсальний фактор будь-якої діяльності людини. Вона зі своїми ґрунтами, надрами, лісами, водними екосистемами, в наслідок прикладання до неї живої і уречевленої праці, стає основною продуктивною силою.

Місце і роль землі в галузях матеріального виробництва різні. В промисловості, за винятком добувної, вона є фундаментом, просторовою базою для розміщення її галузей і окремих підприємств, в гірничій промисловості вона є джерелом мінерально-сировинних ресурсів, арсеналом засобів і предметів праці. У сільському господарстві земля є основним засобом виробництва і головною продуктивною силою, завдяки своїй родючості, тобто здатності забезпечувати рослини всіма необхідними поживними речовинами, обмеженості в розмірах, просторовості. Земля вимагає особливого підходу до організації її використання. Маючи обмежені розміри, вона є предметом конкуренції різних галузей господарського комплексу. Тому проблема їх оптимального розподілу між ними набуває особливо важливого значення

Правове регулювання використання та охорони земель України враховує поділ її земельного фонду на окремі категорії земель (9 категорій).. Крім того, в межах кожної з категорій земель можуть бути землі, вимоги щодо використання та охорони яких істотно відрізняються від вимог, що

поширюються на всі землі відповідної категорії. Так, у складі земель сільськогосподарського призначення виділяються меліоровані сільськогосподарські угіддя, тобто угіддя, на яких штучно регулюється водний режим (шляхом зрошення посушливих земель, осушення перезволожених земель тощо). У зв'язку з необхідністю проведення на таких землях штучного регулювання їх водного режиму меліоровані землі виділяються як окремий об'єкт правової охорони у складі земель сільськогосподарського призначення.

Цільове призначення земельних ділянок встановлюється уповноваженими державою органами і не може змінюватися власниками землі та землекористувачами самостійно. Згідно зі ст.2 ЗК України віднесення земель до відповідних категорій і переведення їх з однієї категорії до іншої провадиться органами, які приймають рішення про передачу цих земель у власність або надання їх у користування, а в інших випадках - органами, які затверджують проекти землеустрою і приймають рішення про створення об'єктів природоохоронного, оздоровчого, історико-культурного та іншого призначення. Крім того, законодавство забороняє змінювати цільове призначення та переведення до інших категорій особливо цінних земель, до яких віднесені землі з чорноземними ґрунтами, коричневыми ґрунтами Південного узбережжя Криму, землі з дерновими глибокими ґрунтами Закарпаття, землі дослідних полів науково-дослідних установ і навчальних закладів, землі природно-заповідного фонду та землі історико-культурного призначення. Вилучення особливо цінних земель для інших потреб не допускається, за винятком випадків, визначених законом.

Отже, цільове призначення земель є ефективним засобом впливу держави на використання та охорону земель, за допомогою якого держава регулює процес розподілу земель країни на категорії та відповідно характер використання земельного фонду для задоволення різних суспільних потреб. Детальна класифікація земель за їх основним цільовим призначенням дається в "Земельному Кодексі України". Це:

- землі сільськогосподарського призначення;
- землі житлової та громадської забудови;
- землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення;
- землі оздоровчого призначення;
- землі рекреаційного призначення;
- землі історико-культурного призначення;
- землі лісового фонду;
- землі водного фонду;
- землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики та іншого призначення.

Структура земельного фонду України станом на 01.01.2010 р наведена в табл. 1.

Землями сільськогосподарського призначення визнаються землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної роботи, розміщення відповідної виробничої інфраструктури. Територія України характеризується незвичайно

високим показником сільськогосподарської освоєності, оскільки сільськогосподарські землі становлять 71% від загальної площі держави.

Таблиця 1

Земельний фонд України за станом на 01.01.2010

Основні види земельних угідь та економічної діяльності	Площа земель	
	всього, тис. га	% до загальної площі
Сільськогосподарські землі, у тому числі:	42813,7	71,0
сільськогосподарські угіддя, з них:	41569,4	68,9
рілля	32478,4	53,8
перелоги	320,8	0,5
багаторічні насадження	897,7	1,5
сіножаті	2409,8	4,0
пасовища	5489,7	9,1
інші сільськогосподарські землі	1244,3	2,1
Ліси та інші лісовкриті площі, у тому числі	10591,9	17,6
вкриті лісовою рослинністю	9675,4	16,0
не вкриті лісовою рослинністю	198,9	0,4
інші лісові землі	314,9	0,5
чагарники	402,7	0,7
Забудовані землі, у тому числі:	2499,1	4,1
під житловою забудовою	384,5	0,6
землі промисловості	222,0	0,4
землі під відкритими розробками, кар'єрами, шахтами та відповідними спорудами	150,7	0,2
землі комерційного та іншого використання	52,1	0,1
землі громадського призначення	281,8	0,5
землі змішаного використання	28,9	0,1
землі, які використовуються для транспорту та зв'язку	493,4	0,8
землі, які використовуються для технічної інфраструктури	65,1	0,1
землі, які використовуються для відпочинку та інші відкриті землі	743,9	1,3
Відкриті заболочені землі	979,4	1,6
Сухі відкриті землі з особливим рослинним покривом	17,6	
Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним	1029,9	1,7

Основні види земельних угідь та економічної діяльності	Площа земель	
	всього, тис. га	% до загальної площі
покривом (кам'янисті місця, піски, яри інші)		
Води (території, що покриті поверхневими водами)	2423,5	4,0
Разом (територія України)	60354,8	100,0

Сільськогосподарська освоєність земельного фонду на території окремих регіонів наведена в табл.2.

На території усіх регіонів розташовані великі площі сільськогосподарських угідь із значними можливостями для їх використання. Найбільші земельні площі на території Степового регіону - 27,3% від загальнодержавної площі землі, придатної для сільськогосподарського виробництва; на території Поліського регіону - 25,9%, Подільського регіону - 18,4%. У загальній площі сільськогосподарських угідь найбільша їх частка (32%) зосереджена в Степовому регіоні. На території Поліського регіону ця площа складає 21,7%, на території Подільського регіону - 20%. Площа ріллі на території Степового регіону складає 34,2% від загальної площі ріллі, на території Поліського та Подільського регіонів площа ріллі складає відповідно 21% від загальної площі ріллі.

Таблиця 2

Площа сільськогосподарських земель на території регіонів

Регіони	Загальна площа земель, тис. га	У т. ч. сільгосп. угідь, тис. га	З них ріллі, тис. га
Поліський	14 993	9 084	6 790
Подільський	10 680	8 292	6 989
Степовий	15 820	13 382	11 348
Карпатський	5 554	2 857	1 803
Донбаський	8 337	6 390	5 008
Крим	2 480	1 823	1 249
м. Київ	80	6	2
Усього по Україні	57 944	41 834	33 189

Більш повне уявлення про наявність земельних ресурсів окремих регіонів та областей дає використання питомих показників „загальна площа земель, що приходить на одного жителя”, „площа сільськогосподарських угідь, що приходить на одного жителя” та „площа ріллі, що приходить на одного жителя”, значення яких наведені в табл.3.

Згідно зі Статтею 121 Земельного кодексу України громадяни України мають право на безоплатну передачу їм земельних ділянок із земель державної або комунальної власності в таких розмірах:

Таблиця 3.

Питомі показники освоєння земельного фонду, га/чол

Регіони та області	Загальна площа земель	Площа у т. ч. сільгоспугідь	Рілля
Поліський регіон	1,88	1,14	0,85
Волинська	1,86	1,00	0,65
Рівненська	1,67	0,80	0,56
Житомирська	2,12	1,13	0,87
Чернігівська	2,51	1,70	1,21
Сумська	1,81	1,32	1,02
Київська	1,44	0,92	0,77
Подільський регіон	1,45	1,12	0,95
Тернопільська	1,19	0,93	0,77
Хмельницька	1,41	1,10	0,88
Вінницька	1,47	1,14	0,98
Черкаська	1,40	1,04	0,92
Полтавська	1,67	1,34	1,12
Степовий регіон	1,37	1,16	0,98
Кіровоградська	2,10	1,80	1,57
Дніпропетровська	0,85	0,71	0,59
Одеська	1,26	1,05	0,84
Миколаївська	1,84	1,60	1,35
Запорізька	1,32	1,16	0,99
Херсонська	2,05	1,68	1,51
Карпатський регіон	0,89	0,46	0,29
Закарпатська	1,00	0,37	0,16
Івано-Франківська	0,97	0,45	0,29
Львівська	0,81	0,49	0,32
Чернівецька	0,86	0,52	0,37
Донбаський регіон	0,81	0,62	0,49
Харківська	1,06	0,83	0,67
Донецька	0,54	0,42	0,34
Луганська	1,04	0,75	0,55
Крим	1,07	0,74	0,51
Усього по Україні	1, 20	0,86	0,68

а) для ведення фермерського господарства - в розмірі земельної частки (паю), визначеної для членів сільськогосподарських підприємств, розташованих на території сільської, селищної, міської ради, де знаходиться фермерське господарство. Якщо на території сільської, селищної, міської ради розташовано декілька сільськогосподарських підприємств, розмір земельної частки (паю) визначається як середній по цих підприємствах. У разі

відсутності сільськогосподарських підприємств на території відповідної ради розмір земельної частки (паю) визначається як середній по району;

б) для ведення особистого селянського господарства - не більше 2,0 гектара;

в) для ведення садівництва - не більше 0,12 гектара;

г) для будівництва і обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд (присадибна ділянка) у селах - не більше 0,25 гектара, в селищах - не більше 0,15 гектара, в містах - не більше 0,10 гектара;

д) для індивідуального дачного будівництва - не більше 0,10 гектара;

є) для будівництва індивідуальних гаражів - не більше 0,01 гектара.

Розмір земельних ділянок, що передаються безоплатно громадянину для ведення особистого селянського господарства, може бути збільшено у разі отримання в натурі (на місцевості) земельної частки (паю).

Проектування екопоселень повинне ґрунтуватись на законах України, які мають основне значення для будівництва і регіональним програмах щодо вирішення найважливіших соціальних, екологічних та еконормічних проблем.

Висновки

1. Земля - найважливіша складова природних ресурсів; основа рослинного і тваринного світу; вмістилище природних багатств; операційний базис промисловості, населених пунктів і доріг; головний засіб виробництва в сільському господарстві. Тому раціональне землекористування є обов'язковою складовою комплексної системи експлуатації та охорони природних ресурсів одним із механізмів якої може бути будівництво високотехнологічних аграрних соціоєкокомплексів.

2. За своєю площею Україна є найбільшою державою Європи. Станом на 1.01.2010 р. площа її земельного фонду становить 60354,8 тис. га. Земельний фонд України характеризується надзвичайно високим показником сільськогосподарської освоєності (71,2%), а розораність території України становить 53,8%.

2. Найвищими показниками сільськогосподарської освоєності характеризуються області Степової зони (Запорізька, Кіровоградська, Миколаївська, Одеська, Донецька), де цей показник перевищує 80%. Найнижчі значення сільськогосподарської освоєності характерні для Закарпатської (37,03%) Івано-Франківської (46,51%), Рівненської (48,33%) областей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Земельний Кодекс України
2. Соціально-економічна географія України/ за редакцією О.І. Шаблія - Львів: "Світ", 2004
3. Статистичний щорічник України за 2010 рік / Державний комітет статистики України
4. zakon.rada.gov